

DE OKÄNDA

JULIA BERGQUIST OCH SEBASTIAN LUNDMARK

Sammanfattning

I dagens media och populärkultur finns en uppsjö av TV-program, dokumentärer, tidningsspalter och poddar om det paranormala. I tidningar går det dagligen att läsa horoskop som förtäljer framtiden och i program som *Det okända* får vi följa personer som besöker hemsökta hus och samtalar med döda. Med resultat från 2022 års nationella SOM-undersökning visar detta kapitel att – för en betydande andel av den svenska befolkningen – ter sig paranormala föreställningar inte enbart vara underhållning. Var tredje av de tillfrågade svarade exempelvis att det finns personer som kan uppfatta saker med ett sjätte sinne medan cirka en av fem svarade att det finns de som kan samtala med döda, minnas tidigare liv eller förutspå framtiden med hjälp av exempelvis tarotkort. Omkring var sjätte person svarade att det finns människor som genom horoskop kan förutspå andras framtid eller som kan bota sjukdomar genom energier från sina händer.

Paranormala förmågor – som att veta, förstå, eller påverka saker och skeenden utan att ta hjälp av logisk slutledningsförmåga och utan att använda de fem fysiska sinnena (syn, hörsel, lukt, smak och känsel) – har länge haft en självklar plats i den svenska populärkulturen. Under 1990-talet hjälpte sierskan Saida inringande och brevskrivande tittare i SVT:s *Café Luleå* att hitta sina borttappade föremål, och i mer nutida TV-serier, som Kristallenbelönade *Spökjakt* och nyligen nedlagda *Det okända*, besöker medium platser som påstås vara hemsökta och samtalar med döda. I Sveriges Radios *Creepypodden* kan lyssnare skicka in berättelser om sina paranormala upplevelser. Likaså har astrologi och horoskop en tydlig plats i de svenska medierna med återkommande spalter och kolumner i kvällstidningar (där horoskoperna inte sällan presenteras någonstans i närheten av väderprognosen) och i veckopress.

Men jakten på det okända sker inte bara inom populärkulturen. Även inom den psykologiska vetenskapen forskas det på människors förmåga att göra det, till synes, omöjliga. Sådan forskning har stundtals bjudits in i vetenskapens finrum, exempelvis genom Bems (2011) artikel ”Feeling the future”, publicerad i psykologins kanske finaste tidskrift *Journal of Personality and Social Psychology*. I sin artikel presenterade Bem data som stödde hypotesen om människors förmåga att förutspå skeenden. Studien visade att studiedeltagarna på förhand kunde avgöra bakom vilket av två skynken på en datorskärm som en erotisk bild dolde sig, redan innan platsen för

bilden hade slumpats fram (ett fenomen som ibland kallas *extrasensorisk perception*). Ett annat exempel från kvantfysikens närområde var Radin med kollegors studie (2012) som presenterade data som stödde hypotesen att laserstrålar kunde påverkas av mänsklig tankekraft och observation. Det bör dock noteras att fynd som dessa oftast tappar sitt stöd när mer rigorösa vetenskapliga metoder tillämpas (Kekecs m.fl., 2023; Walleczek & von Stillfried, 2019).

Trots populärkulturens och i viss mån forskningens intresse för människans paranormala förmågor har relativt litet fokus lagts på huruvida den svenska befolkningen faktiskt tror på människors förmåga att utan ingrepp från de fem fysiska sinnena eller logisk slutledning förutspå framtiden, flytta objekt, bota sjukdomar, eller samtala med döda. I detta kapitel om de okända ämnar vi därför undersöka just denna fråga. Till vår hjälp har vi resultat från 2022 års nationella SOM-undersökning där ett urval av svenska befolkningen ombads att ta ställning till huruvida det idag finns eller inte finns personer som kan (1) *förutspå framtiden genom tarotkort, runor, eller liknande hjälpmedel*, (2) *samtala med döda personer*, (3) *förutspå en persons framtid genom att tolka stjärnors rörelser (ex. horoskop)*, (4) *minnas vad som hänt i tidigare liv*, (5) *överföra energier från sina händer för att bota sjukdomar* och (6) *uppfatta saker genom ett sjätte sinne som de andra sinnena inte kan*. Genom dessa frågor ämnar vi öka kunskapen om vad den svenska befolkningen tror om gränserna kring mänskliga förmågor.

Tidigare forskning om uppfattningar om paranormala förmågor

När tidigare litteratur diskuterat paranormala föreställningar har det ofta gjorts inom ramen för vad som benämns som ”nyandliga rörelser” vilka traditionellt har förknippats med pseudovetenskap och alternativa livsåskådningar (exempelvis New Age) (Tidelius, 2020; Brodin m.fl., 2003). Till exempel, föreslog Sjödin (1995) att det svenska intresset för det paranormala växt fram ur det religiösa vakuum som uppstod efter att traditionella religioner förlorat mark till förmån för en ökad individualisering och sekularisering. Inom New Age-rörelsen har denna typ av individualism inte sällan gestaltat sig i form av konsumtion av produkter eller genom inträdesbiljetter till exempelvis healing-seminarier (Brodin, 2003).

En annan aspekt av tron på det paranormala har kopplats till meningsskapande och känslan av kontroll i en alltmer accelererande och ombytlig omvärld (FioRito, Abeyta & Routledge, 2021). Aarnio och Lindeman (2007) framhöll exempelvis att det i västvärlden gått att se ett positivt men kurvlinjärt samband mellan paranormala föreställningar och religiositet, åtminstone bland den ”breda mitten” som varken beskrev sig som skeptiker eller som strikt religiösa. Resultaten visade att tron på det paranormala ökade med graden av religiositet – men bara fram till en viss punkt – varpå sambandet vände och gick i en negativ riktning. I en studie baserad på självrekryterade respondenter i USA, Storbritannien och Japan

rapporterade Majima med kollegor (2022) att västerländska respondenter som präglades av en hög grad av analytiskt tänkande var mindre benägna att tro på det paranormala medan det hos de japanska respondenterna däremot inte fanns något sådant samband. Forskarnas slutsats blev därför att kulturella skillnader mellan västerländska och österländska kulturer styrde vad som predicerade paranormala uppfattningar (Majima m.fl., 2022).

Clobert och Saroglou (2015) i sin tur rapporterade att i västländer samvarierade tron på det paranormala och religiositet ofta med en högre grad av misstro mot vetenskap. Orsaken bakom sambandet beskrevs vara att religion och tillit till vetenskap i väst sågs som två ömsesidigt uteslutande kategorier, där religion anseddes ha en annan syn på intuition, rationalitet och logik än vad vetenskapen hade. I östländer hittades dock inget sådant samband. Clobert och Saroglous (2015) fynd öppnar upp diskussionen om huruvida synen på paranormala föreställningar respektive på vetenskap i själva verket kan vara kulturellt betingad. En annan studie av Clobert med kollegor (2015) fann att en öppenhet inför paranormala föreställningar gick att koppla till en ökad misstro mot medicinsk sjukvård, vilken resulterade att människor istället letade efter alternativa medicinska metoder som låg mer i linje med de egna individuella livsåskådningarna och värderingarna.

Aarnio och Lindeman (2007) rapporterade att demografiska faktorer generellt sett inte visat sig vara särskilt användbara när det kommer till att predicera människors tro på paranormala föreställningar, med undantag för att kvinnor var mer sannolika att omfamna paranormala uppfattningar än män. Även Irwin (2009) var inne på samma tema i sin återgivning av ett antal studier där kvinnor i högre utsträckning trodde på paranormala fenomen som astrologi, hemsökelse, healing och vidskepelse, medan män oftare visade sig tro på förekomsten av sådant som UFO:n, utomjordingar och "Bigfoot".

Internationellt har det funnits enstaka studier som påvisat att alierade, marginaliserade konservativa och proteströstande väljare tenderade att uppbära mer paranormala uppfattningar än andra väljargrupper (se Irwin, 2009). Några sådana fynd har, till de här författarnas vetskap, än så länge inte gjorts i Sverige. Forskning har dock visat att det längre tillbaka fanns en koppling mellan religiositet och partival, en koppling som mer och mer försvunnit under de senaste decennierna (Hagevi, 2018). Istället har religiösa väljare i Sverige i allt lägre utsträckning valt att rösta i linje med partier som traditionellt har företrätt deras värderingar (Dalton, 2013; Oscarsson & Holmberg, 2013). Då tidigare studier har visat ett positivt samband mellan religiositet och paranormala uppfattningar och religiositet i sin tur har funnits påverka väljarbeteende, ställer vi oss frågan om partival och proteströstning samvarierar med att tro på paranormala förmågor även i Sverige. Utöver demografiska faktorer kommer vi i det här kapitlet därför också att titta närmare på relationen mellan tro på paranormala förmågor, tro på Gud, och partival.

Svenska undersökningar om allmänhetens tro på det paranormala

Även om studier av den svenska befolkningens uppfattningar om det paranormala är relativt få, har fenomenet studerats. En jämförande undersökning med data från sex olika tvärsnittsstudier genomförda mellan 2008 och 2017 i totalt 95 länder fann exempelvis att omkring nio procent av den svenska befolkningen år 2017 uppgav att de trodde på det onda ögat och att vissa människor kan använda besvärjelser och förbannelser för att skada andra (något som i detta fall benämndes som ”tro på häxkonst”) (Gershman, 2022). Att omkring en tiondel av den svenska befolkningen trodde på häxkonst kan vid första anblick låta som en hög siffra. Men ställt i kontrast till det totala världsgenomsnittet på 43 procent stod dock svenskarna ut som ett av det minst häxkonststroende folket. Det finns samtidigt skäl att påpeka att definitionen av ”häxkonst” så som begreppet användes i Gershmans studie (2022) sannolikt skiljer sig betydligt mellan olika länder och kulturer (se Clobert & Saroglou, 2015; Majima m.fl., 2022). Exempelvis verkar häxkonst i en svensk kontext oftare vara förknippad med termer som kvinnlig frigörelse, fertilitet och individualistisk andlighet (se Nilsson, 2023).

När föreningen Vetenskap och Folkbildning (VoF)¹ i en undersökning från 2021 intervjuade 2 500 medlemmar i Kantars webbpanel om konspirationsteorier, ras-ideologiska uppfattningar samt religiositet och tro på paranormala fenomen, uppgav 27 procent av de svarande att de trodde på ’paranormala fenomen, dvs övernaturliga händelser som inte kan förklaras av vetenskapen’. I en tidigare studie från 2015 i Demoskops webbpanel instämde 37 procent på en liknande fråga (Vetenskap och Folkbildning, 2015, 2021). Även den nationella SOM-undersökningen har inkluderat frågor som i viss mån berört det paranormala området. I 2002 och 2004 års undersökning fick respondenterna uppge i vilken utsträckning de uppfattade olika ämnesområden som vetenskapliga, däribland parapsykologi och astrologi. Svarsskalan var femgradig med ytterpunkterna ’Inte alls vetenskapligt’ respektive ’I högsta grad vetenskapligt’. Resultaten visade att en majoritet inte betraktade parapsykologi och astrologi som vetenskapliga ämnen (Vetenskap & Allmänhet, 2003, 2005).²

Att mäta allmänhetens tro på paranormala fenomen

Som beskrivits ovan har internationella studier av parapsykologi och paranormala föreställningar oftast fokuserat på trosuppfattningar och nyandliga rörelser. I linje med detta menar Laycock (2014) att paranormala föreställningar numera utgör en empirisk verklighet som framtida forskning inom religionssociologi behöver förhålla sig till. Att endast studera religion i termer av människor som tror på Gud innebär att en betydande del av befolkningen riskerar att exkluderas och att bilden av det religiösa landskapet således blir inkomplett eftersom personer som exempelvis uppger sig tro på paranormala fenomen som spöken och andar inte

ingår i underlaget. Samtidigt råder det oenighet i forskarvärlden om hur begreppet paranormalt bör förstås och om paranormala uppfattningar i själva verket bör studeras som ett fristående ämne fritt från den teologiska disciplinen. Tidelius (2020) föreslog därför en definition som lyfte fram både ett vetenskapligt och ett narrativt perspektiv. Det paranormala kan enligt Tidelius definition förklaras dels utifrån dess relation till konventionell vetenskap, dels utifrån människors narrativa positionering för eller mot institutionaliserad, ”mainstream” vetenskap och religion. I detta kapitel anförs studier av det paranormala mer i linje med Tidelius (2020) än med Laycock (2014).

Frågorna om paranormala förmågor i den nationella SOM-undersökningen 2022 distanserar sig från mätning av specifika filosofiska övertygelser, religiositet eller rörelseinriktning (såsom New Age) och fokuserar istället på förväntningar på var gränsen för mänskliga förmågor går. Perspektivet i enkätfrågorna vänder sig alltså bort från de rörelser som ofta utgjort grunden till tidigare forskning i förhoppning om att på så sätt bredda synsättet till att även omfatta de vars tro på paranormala förmågor inte nödvändigtvis kan kopplas till ett bredare nyandligt sammanhang. Enkätfrågorna ämnade även förflytta fokus från potentiellt stigmatiserande uttryck av paranormala fenomen såsom vidskepelse, konspirationsteorier, och pseudo-vetenskap. Frågorna undvek därför ord som endast respondenter som är insatta i vissa livsåskådningar förstår, såsom ”telekinesis”, ”extrasensorisk perception”, och ”healing”. I stället frågades det om faktiska förmågor som om det ”går det att överföra energi från händerna för att bota sjukdomar”.

Internationella studier av uppfattningar av det paranormala har ofta tillämpat en skala som kallas Paranormal Belief Scale (PBS) (i original presenterad i Tobacyk & Milford, 1983; reviderad i Tobacyk, 2004). I PBS ombeds respondenter ta ställning till 26 påståenden³ på en numererad sjugradigskala där 1 betyder helt oense, 4 osäker och 7 helt enig. En liknande skala användes i VoFs undersökning från 2021. Bland påståendena i PBS återfinns paranormala förmågor som att ”horoskop kan korrekt förutse en persons framtid” och ”det är möjligt att kommunicera med de döda,” men även sådant som tron på häxkrafter (”svart magi finns på riktigt”), vidskepelse (”förstör du en spegel kommer du drabbas av otur”), tro på vissa typer av varelser (”Snömannen i Tibet existerar”) samt traditionella religiösa trosuppfattningar (”jag tror på Gud”).

Men, svarsalternativ som ”osäker” placerat i mitten av PBS riskerar dock att leda till en överskattnings av personer som tror på paranormala förmågor genom att locka personer som vill uttrycka en slags försiktig eller förnuftig skepticism till vad som är vetenskapligt bevisbart.

Sådana skalor riskerar även att artificiellt överskatta andelen med paranormala uppfattningar genom det, sedan 1950-talet väletablerade enkätmetodologiska fenomenet eftergivenhetskevhets (på engelska: acquiescence bias) (Lelkes & Weiss, 2015; Pasek & Krosnick, 2010). Eftergivenhetskevhets är människors benägenhet att hålla med om ett påstående nästan oavsett vad påståendet råkar vara. Enkät-

metodologisk forskning har visat att frågor och svarsalternativ likt de i PBS och VoF allt som oftast överskattar andelen medhållande respondenter och ger mindre valida svar jämfört andra frågeformer (Lelkes & Weiss, 2015; Pasek & Krosnick, 2010).

För att undvika sådan skevhet och minska risken att locka ödmjuka skeptiker till mitten av en skala, presenterades våra frågor med endast två svarsalternativ: *'Finns idag'* och *'Finns inte idag'*, avseende om det finns personer som besitter en specifik paranormal förmåga. Svarsalternativen valdes även utifrån att enkätmetod-forskning visat att ord på svarsalternativen var kognitivt lättare för respondenter att förstå än numererade skalor (Alwin & Krosnick, 1991; Krosnick & Berent, 1993; Lundmark, 2022). Även flyktsvarsalternativ som *"vet ej"* har visat sig sänka datakvaliteten i nivåskattningar och erbjöds därför inte (Gilljam & Granberg, 1993; Krosnick m.fl., 2002; Visser m.fl., 2000). Våra frågor och svarsalternativ utformades även med syfte att fokusera på en avgränsad tidsrymd, *"idag"*. Detta för att undvika att fånga in trosuppfattningar där religiösa gestalter har beskrivits besitta de paranormala förmågor som omfrågas.

Med inspiration från PBS och med målet att minska risken för överskattning av tro på paranormala förmågor utformades sex nya frågor till den nationella SOM-undersökningen 2022 där respondenter fick ta ställning till *"Finns det eller finns det inte idag personer som kan... (1) förutspå framtiden genom tarotkort, runor eller liknande hjälpmedel, (2) samtala med döda personer, (3) förutspå en persons framtid genom att tolka stjärnors rörelser (ex. horoskop), (4) minnas vad som hänt i tidigare liv, (5) överföra energier från sina händer för att bota sjukdomar och (6) uppfatta saker genom ett sjätte sinne som de andra sinnen inte kan.*

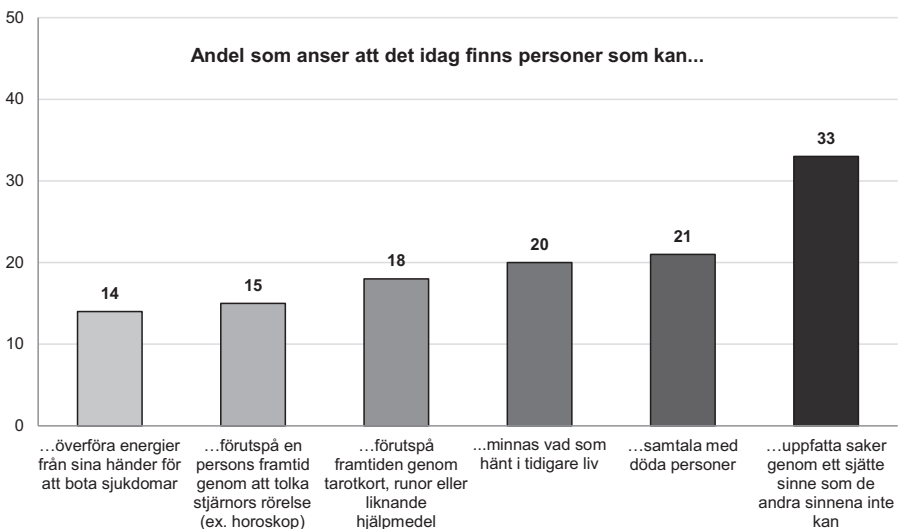
Som belägg för att de sex nya frågorna lyckades fånga upp en samstämmig syn på paranormala förmågor visade alla sex frågor god intern reliabilitet (McDonald's $\omega = 0,89$). En god intern reliabilitet kan tolkas som att de sex påståendena hängde väl ihop samtidigt som vart och ett av dem lade till en ytterligare aspekt av samma överhängande dimension, alltså en tro på paranormala förmågor. Då de sex påståendena uppvisade god intern reliabilitet analyserades dels svaren för varje påstående enskilt, dels som ett summerat index där värde 0 innebar att respondenten svarade *finns inte idag* på alla sex förmågor och värde 6 att respondenten svarade *finns idag* på alla sex förmågor.

Svenska befolkningens uppfattningar om paranormala förmågor år 2022

Resultaten från den nationella SOM-undersökningen 2022 visade att en betydande andel ansåg att det finns människor idag som besitter paranormala förmågor (se figur 1). Totalt svarade 33 procent ($SD = 0,45$) att det idag finns personer som kan uppfatta saker genom ett sjätte sinne, 21 procent ($SD = 0,41$) att det finns personer som kan samtala med döda, 20 procent ($SD = 0,40$) att det finns personer som kan minnas vad som hänt i tidigare liv, 18 procent ($SD = 0,38$) att det

finns personer som kan förutspå framtiden genom tarotkort, runor eller liknande hjälpmedel, 15 procent ($SD = 0,35$) att det finns personer som kan förutspå en persons framtid genom att tolka stjärnors rörelser och 14 procent ($SD = 0,35$) att det finns personer som kan överföra energier från sina händer för att bota sjukdomar. Var femte person över 16 år i Sverige ansåg alltså att det idag finns personer som kan samtala med döda eller minnas vad som hänt i tidigare liv, medan var tredje person ansåg att det finns personer som kan uppfatta saker med ett sinne som de andra sinnena inte kan.

Figur 1 Den svenska befolkningens uppfattningar om existensen av paranormala förmågor hos människor, 2022 (procent)

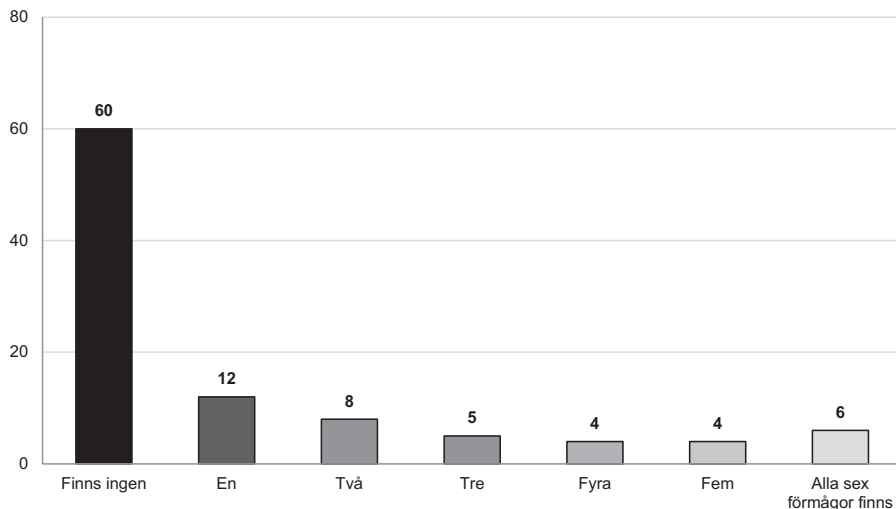

Kommentar: Frågan lyder 'Finns det eller finns det inte idag personer som kan...' följt av frågorna i figuren. Svarsalternativen är 'Finns idag' och 'Finns inte idag'. Figuren visar andelen som har svarat 'finns idag'. Procentbasen utgörs av de som besvarat respektive delfråga. Minsta antal svar är 1 648.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

När resultatet av frågorna summerades till ett index visade det sig att en majoritet av de svarande (60 procent) inte trodde att det finns människor som besitter någon av de aktuella förmågorna. Drygt var tionde person, 12 procent, trodde att det finns människor som besitter någon av förmågorna medan 6 procent trodde att alla sex förmågorna finns, även om det inte behövde betyda att en och samma person troddes inneha samtliga förmågor (se figur 2).

Figur 2 Uppfattningar om existensen av paranormala förmågor hos människor, 2022 (procent)

Kommentar: Frågan lyder 'Finns det eller finns det inte idag personer som kan...' följt av 'företspå framtiden genom tarotkort, runor eller liknande hjälpmedel', 'samtala med döda personer', 'företspå en persons framtid genom att tolka stjärnors rörelser (ex. horoskop)', 'minnas vad som hänt i tidigare liv', 'överföra energier från sina händer för att bota sjukdomar' och 'uppfatta saker genom ett sjätte sinne som de andra sinnena inte kan'. Svarsalternativen är 'Finns idag' och 'Finns inte idag'. Figuren visar ett index mellan 0 och 6 där 0 innebär att respondenten besvarat samtliga påståenden med 'finns inte idag' och 6 innebär respondenten besvarat samtliga påståenden besvarats med 'finns idag'. Procentbasen utgörs av de som besvarat minst en av delfrågorna. Minsta antal svar är 1 692.

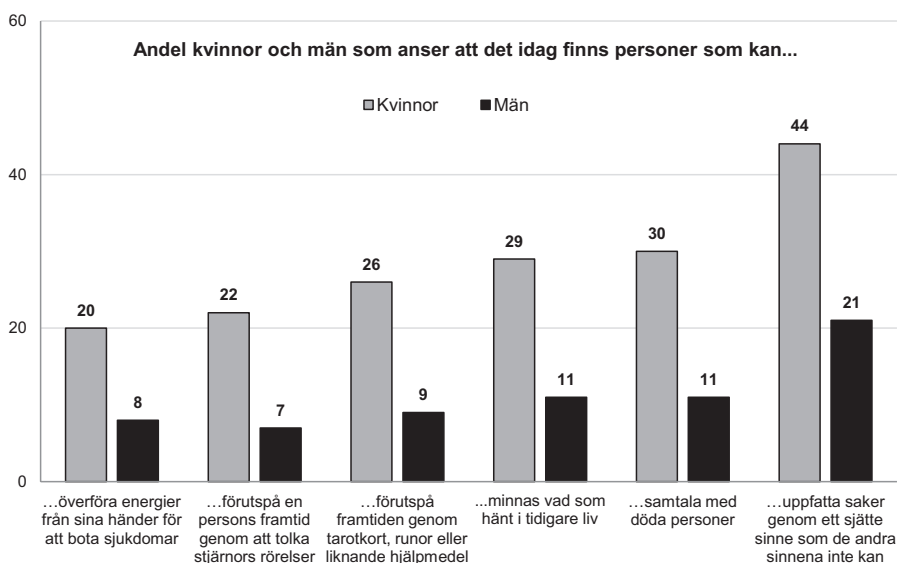
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

Vilka säger att det finns personer som har paranormala förmågor?

Den nationella SOM-undersökningen bekräftade även fynden från internationella studier där kvinnor funnits i större utsträckning än män tror på det paranormala. Bland de svarande i SOM-undersökningen var andelen kvinnor som rapporterade att det finns personer som besitter paranormala förmågor nästan tre gånger så stor som andelen män (se figur 3). Bland kvinnorna rapporterade 44 procent ($SD = 0,50$) att det idag finns personer som kan uppfatta saker genom ett sjätte sinne, 30 procent ($SD = 0,46$) att det finns de som kan samtala med döda, 29 procent ($SD = 0,45$) att vissa kan minnas vad som hänt i tidigare liv, 26 procent ($SD = 0,44$) att det finns personer som kan företspå framtiden genom tarotkort, runor eller liknande hjälpmedel, 22 procent ($SD = 0,41$) att det finns de som kan företspå en persons framtid genom att tolka stjärnors rörelser, och 20 procent ($SD = 0,40$) att det finns personer som kan överföra energier från sina händer för att bota

sjukdomar. Motsvarande andel hos männen var oftast endast en tredjedel så stor, där 21 procent ($SD = 0,41$) av männen rapporterade att det finns personer som kan uppfatta saker genom ett sjätte sinne, 11 procent ($SD = 0,31$) att personer kan samtala med döda, 11 procent ($SD = 0,31$) att personer kan minnas vad som hänt i tidigare liv, 9 procent ($SD = 0,28$) att personer kan förutspå framtiden genom hjälpmedel, 7 procent ($SD = 0,26$) att personer förutspå någon annans framtid genom att tolka stjärnors rörelser, och 8 procent ($SD = 0,27$) att personer kan bota sjukdomar genom överföring av energi från händerna.

Figur 3 Kvinnor och mäns uppfattningar om existensen av paranormala förmågor hos människor, 2022 (procent)

Kommentar: Frågan lyder 'Finns det eller finns det inte idag personer som kan...' följt av alternativen i figuren. Svartalternativen är 'Finns idag' och 'Finns inte idag'. Figuren redogör för andelen som svarat 'finns idag'. Procentbasen utgörs av de som besvarat respektive delfråga. Minsta antal svarande per grupp är 831 (kvinnor) och 812 (män).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

Det finns således påtagliga skillnader mellan kvinnor och mäns syn på paranormala förmågor. Men hur ser det då ut när det gäller andra sociodemografiska och politiska bakgrundsfaktorer? I syfte att undersöka i vilken utsträckning andra faktorer kunde förklara skillnader i tron på paranormala förmågor har vi använt en så kallad linjär regression där vi predicerade sannolikheten för att ange flera paranormala förmågor (det summerade indexet redovisat i figur 2) med faktorer som i internationell forskning har pekats ut som särskilt centrala för tron på paranormala fenomen.

Dessa handlar om kön, ålder, utbildningsnivå, hushållsinkomst, boendeområde (stad-land), partival, vänster-högerideologi, tro på Gud samt självskattad hälsa. Resultaten redovisas i tabell 1.⁴

Analysen visade att även under kontroll för andra faktorer hängde kön starkt ihop med tro på existensen av paranormala förmågor. Kvinnor rapporterade i genomsnitt en förmåga mer än män ($b = 1,04$, $SE=0,10$, $p<0,001$). Även födelsegeneration utmärkte sig som predicerande av paranormala förmågor där personer födda efter år 1945 rapporterade fler paranormala förmågor än personer födda 1945 eller tidigare. Jämfört med de övriga generationerna rapporterade dock respondenter födda efter 1996 flest förmågor ($b = 1,23$, $SE=0,22$, $p<0,001$). Därtill rapporterade personer bosatta på landsbygden, under kontroll för övriga faktorer, fler förmågor än personer boende i större tätorter och städer ($b = -0,40$, $SE=0,15$, $p<0,01$) och personer boende i storstäder ($b = -0,42$, $SE=0,18$, $p<0,05$). Dessutom, likt vad tidigare studier funnit, rapporterade personer som trodde på Gud fler paranormala förmågor än personer som inte trodde på Gud ($b = 0,77$, $SE=0,11$, $p<0,001$).

Till mindre grad än kön, generation, och att tro på Gud, men fortfarande statistiskt signifikant, rapporterade respondenter med bättre självskattad hälsa färre förmågor än de med sämre uppskattad hälsa ($b = -0,06$, $SE=0,03$, $p<0,05$). Även personer längre till höger på de politiska vänster-högerskalan rapporterade något färre förmågor än personer ideologiskt till vänster ($b = -0,13$, $SE=0,06$, $p<0,05$). Men trots kontrollen för vänster-högerideologi predicerade två av de partier som svarspersonerna röstade på i Riksdagsvalet 2022 antalet rapporterade förmågor. Dels rapporterade de som röstade på Sverigedemokraterna 0.54 fler paranormala förmågor ($b = 0,54$, $SE = 0,20$, $p<0,01$) än de som röstade på jämförelsekategori Socialdemokraterna. Även de som röstade på Liberalerna rapporterade 0.5 fler förmågor än de som röstade på Socialdemokraterna ($b = 0,50$, $SE=0,23$, $p<0,05$). I övrigt förekom inga statistiskt signifikanta skillnader beroende på svarspersonernas partival. De svarandes utbildningsnivå och hushållsinkomst predicerade emellertid inte antalet rapporterade paranormala förmågor. Tro på paranormala förmågor förefaller alltså sprida sig jämt över olika utbildningsnivåer och ekonomiska förutsättningar.

Tabell 1 Prediktion av respondenternas antal rapporterade paranormala förmågor, 2022 (ostandardiserade regressionskoefficienter)

	Summerat index av tro på paranormala förmågor	
	Ostandardiserade regressionskoefficienter	Robusta standardfel
Kön		
Kvinna	1.04***	(0.10)
Generation		
1946–1964	0.68***	(0.16)
1965–1976	1.06***	(0.18)
1977–1995	1.05***	(0.18)
1996–2006	1.23***	(0.22)
Utbildning		
Gymnasium eller motsvarande	0.0	(0.18)
Högskola/universitet kortare än 3 år	0.15	(0.18)
Högskola/universitet mer än 3 år	-0.35+	(0.19)
Hushållsinkomst		
301 000–800 000 kr	0.22	(0.14)
Mer än 800 000 kr	-0.02	(0.16)
Boende		
Mindre tätort	-0.21	(0.18)
Stad eller större tätort	-0.40**	(0.15)
Stockholm, Göteborg, Malmö	-0.42**	(0.18)
Partival 2022		
Vänsterpartiet	-0.19	(0.23)
Centerpartiet	0.24	(0.20)
Liberalerna	0.50*	(0.23)
Moderaterna	0.14	(0.18)
Kristdemokraterna	0.17	(0.26)
Miljöpartiet	0.15	(0.22)
Sverigedemokraterna	0.54**	(0.20)
Annat parti	0.26	(0.54)
Röstade blankt	0.53	(0.49)
Var ej röstberättigad	-0.18	(0.27)
Röstade ej	0.43	(0.27)
Ideologi		
Vänster-höger ideologi	-0.13*	(0.06)
Trosuppfattning		
Tror på Gud	0.77***	(0.11)
Hälsa		
Självskattad hälsa	-0.06*	(0.03)
Konstant	0.52+	(0.29)
Justerat R^2	.15	
Antal respondenter	1 351	

Kommentar: Tabellen visar ostandardiserade regressionskoefficienter från en OLS regression, med robusta standardfel inom parenteser. Exkluderade dummykategorier är män, generation födda 1918–1945, max grundskola, landsbygd, röstade på Socialdemokraterna, tror inte på Gud, och mindre än 301 000 kronor i hushållsinkomst. +p<0,1 *p<0,05 **p<0,01 ***p<0,001.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

De okända har gett sig till kända

I detta kapitel presenterades att en betydande andel av den svenska befolkningen trodde att det finns personer idag som besitter paranormala förmågor. Till exempel uppgav var tredje svarande att det idag finns personer som kan uppfatta saker med ett sjätte sinne. Samtidigt rapporterade var sjunde svarade att det finns personer som kan bota sjukdomar genom överföring av energier från händerna. Sammantaget var det hela 40 procent av de svarande som uppgav att det finns personer idag som besitter åtminstone en av de sex paranormala förmågor som har ingått i undersökningen.

I studien återfanns också flera faktorer som hade ett positivt samband med tro på paranormala förmågor. De mest betydelsefulla faktorerna som hittades var kön (där kvinnor var mycket mer sannolika att rapportera att paranormala förmågor existerar idag) och ålder (där de allra äldsta var mycket mindre sannolika att rapportera att dessa förmågor finns). Även tro på Gud hängde samman med tro på de paranormala förmågorna. Men, för oss samhällsvetare, är kanske det mest intressanta resultatet att tron på paranormala förmågor hängde ihop med såväl vänster-högerideologi som partival. Väljare ideologiskt till höger var mindre sannolika att svara att det finns personer med paranormala förmågor, samtidigt som, något motsägelsefullt, väljare av både Sverigedemokraterna och Liberalerna i 2022 års riksdagsval var betydligt mer sannolika att tro att sådana förmågor finns. En möjlig förklaring till denna motsägelse skulle kunna vara att Sverigedemokraterna och dess väljare länge haft en parastämpel i politiken där dess partiföreträdare har varit tydligt alienerade från de etablerade partierna (Öhberg, 2020). Även om denna stämpel möjligen mattades av efter valet 2022 finns det skäl att tro att många Sverigedemokrater under SOM-undersökningens mätperiod hösten 2022 fortfarande uppfattade sig som en alienerad väljargrupp. Internationell forskning som funnit att alienerade högerkonservativa grupper tedde sig mer sannolika att tro på det paranormala (Irwin, 2009) verkar således ha bärkraft även i Sverige. På liknande sätt skulle Sjödins (1995) resonemang om tron på det paranormala som en spegling av en ökande individualisering av samhället kunna ge en delförklaring till varför Liberalernas väljare (under antagandet att denna grupp lägger stor vikt vid individuell frihet) i högre utsträckning uppgav sig tro på paranormala förmågor.

Det bör dock tänkas på att vår studie utgör en ögonblicksbild av situationen i Sverige år 2022. Den har således inte varit utformad för att ge en kausal förståelse av relationen mellan uppfattningar om paranormala förmågor och politiska åskådningar. Studien är även begränsad till ett delurval av alla de paranormala förmågor som finns beskrivna i litteraturen. Trots dessa begränsningar hoppas vi att resultaten här ska inspirera till fortsatta studier av den svenska befolkningens tro på paranormala förmågor samt forskning om relationen mellan tro på paranormala förmågor och politiska attityder.

Noter

- ¹ Föreningen är en intresseorganisation med mål att folkbilda inom vetenskaplig metod och motverka pseudovetenskap, konspirationsteorier och uppfattningar som inte baseras på vetenskapliga metoder.
- ² Omkring 15 procent valde mittenalternativet, vilket kan tolkas som att respektive område varken är vetenskapligt eller ovetenskapligt alternativt att svarspersonerna inte kan ta ställning i frågan. Fyra procent ansåg att parapsykologi var i högsta grad vetenskapligt medan 8 procent hade denna uppfattning om astrologi.
- ³ De sex frågorna förefaller ha varit relativt enkla att svara på då endast 9–10 procent av de svarande valde att hoppa över någon av dem. Det kan jämföras med frågan som ställdes precis före i formuläret ('Tror du på Gud?'), vilken 10 procent valde att avstå från att besvara, samt frågan direkt efter i formuläret ('I vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?'), vilken 5 procent valde att avstå från att besvara.
- ⁴ Då indexet för paranormala förmågor inte nödvändigtvis följer en approximativ intervallskala räknades även en så kallad ordered logistic regression ut som inte förväntar sig en sådan intervallskala. Men då den alternativa regressionen visade samma resultat som den linjära regressionen presenteras för enkelhetens skull endast den senare.

Referenser

- Aarnio, Kia & Marjaana Lindeman (2007). Religious people and paranormal believers: Alike or different. *Journal of Individual Differences*, 28(1): 1–9.
- Alwin, Duane. F. & Jon A. Krosnick (1991). The reliability of survey attitude measurement: The influence of question and respondent attributes. *Sociological Methods & Research*, 20(1): 139–181.
- Bem, Daryl J. (2011). Feeling the future: experimental evidence for anomalous retroactive influences on cognition and affect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100(3): 407–425.
- Brodin, Jenny-Ann. (2003). A Matter of Choice: A Micro-Level Study on how Swedish New Agers Choose their Religious Beliefs and Practices. *SAGE journals*, 15(3): 381–405.
- Clobert, Magali, Saroglou, Vasilis & Matthieu Van Patchterbeke (2015). Who Turns to Acupuncture? The Role of Mistrust of Rationality and Individualist Success. *The journal of alternative and complementary medicine*, 21(8): 466–471.
- Clobert, Magali & Vassilis Saroglou (2015). Religion, Paranormal Beliefs, and Distrust in Science: Comparing East Versus West. *Archive for the Psychology of Religion*, 37(2): 185–199.

- Dalton, Russell J. (2013) *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*. Washington, DC: CQ Press.
- Fiorito, Taylor A., Abeyta, Andrew A. & Clay Routledge (2021). Religion, paranormal beliefs, and meaning in life. *Religion, Brain & Behaviour*, 11(2): 139–146.
- Gershman, Boris (2022). Witchcraft beliefs around the world: An exploratory analysis. *Plos one*, 17(11): e0276872.
- Gilljam, Mikael & Donald Granberg (1993). Should we take don't know for an answer? *Public Opinion Quarterly*, 57(3): 348–357.
- Hagevi, Magnus (2009). *Politisk opinion och religiositet i Västra Götaland*. Lund: Sekel.
- Hagevi, Magnus (2018). Religionsröstning i Sverige 1988–2018. *Surveyjournalen*, 5(1): 2–14.
- Irwin, H. J. (2009). *The psychology of paranormal belief: A researcher's handbook*. Hertfordshire: University of Hertfordshire Press.
- Kececs, Zoltan, Palfi, Bence, Szaszi, Barnabas, Szecsi, Peter, Zrubka, Mark, Kovacs, Marton, Bakos, Bence E., Cousineau, Denis, , ... & Balazs Aczel (2023). Raising the value of research studies in psychological science by increasing the credibility of research reports: the transparent Psi project. *Royal Society Open Science*, 10(2): 191375.
- Krosnick, Jon A. & Berent, Matthew K. (1993). Comparisons of party identification and policy preferences: The impact of survey question format. *American Journal of Political Science*, 37(3): 941–964.
- Krosnick, Jon A., Holbrook, Allyson L., Berent, Matthew K., Carson, Richard T., W. Michael, Hanemann, Kopp, Raymond J., ... & Michael Conaway (2002). The impact of "no opinion" response options on data quality: non-attitude reduction or an invitation to satisfice? *Public Opinion Quarterly*, 66(3): 371–403.
- Laycock, Joseph P. (2014). Approaching the Paranormal. *Nova Religio*, 18(1): 5–15.
- Lelkes, Yphtach & Rebecca Weiss (2015). Much ado about acquiescence: The relative validity and reliability of construct-specific and agree–disagree questions. *Research & Politics*, 2(3): 2053168015604173.
- Lindeman, Marjaana & Kia Aarnio (2006). Paranormal Beliefs: Their Dimensionality and Correlates. *European Journal of personality*, 20(7): 585–602.
- Lundmark, Sebastian (2022). Verbal labels and the number of response options in grid-type questions. *The SOM Institute's Notes on Survey Methodology*, 2.
- Majima, Yoshimasa (2015). Belief in pseudoscience, cognitive style and science literacy. *Applied Cognitive Psychology*, 29(4): 552–559.
- Majima, Yoshimasa, Walker, Alexander C., Turpin, Martin H. & Jonathan A. Fugelsang (2022). Culture as a moderator of epistemically suspect beliefs. *Frontiers in Psychology*, 13: 745580.
- Nilsson, Johan (2023). Tro på onda häxkonster fortfarande stark – Sverige sticker ut. *Dagens Nyheter*, 8 april 2023. Hämtad 2023-04-17 <https://www.dn.se/varlden/tro-pa-onda-haxkonster-fortfarande-stark-sverige-sticker-ut/>

- Pasek, Josh. & Jon A. Krosnick (2010). Optimizing Survey Questionnaire Design in Political Science. I Jan E. Leighley (red), *The Oxford Handbook of American Elections and Political Behavior*. Oxford: Oxford University Press.
- Radin, Dean, Michel, Leena, Galdamez, Karla, Wendland, Paul, Rickenbach, Robert & Arnaud Delorme (2012). Consciousness and the double-slit interference pattern: Six experiments. *Physics Essays*, 25(2): 157–171.
- Roberts, Maxwell J. & Paul B. Seager (1999). Predicting belief in paranormal phenomena: a comparison of conditional and probabilistic reasoning. *Applied Cognitive Psychology*, 13(5): 443–450.
- Sjöberg, Lennart & Anders af Wåhlberg (2002). Risk perception and New Age beliefs. *Risk Analysis* 2002, 22(4): 751–764.
- Sjödin, Ulf. (1995). Paranormal beliefs among Swedish youth. *SAGE journals*, 3(2). <https://doi.org/10.1177/110330889500300205>.
- Tidelius, Cristoffer (2020). The paranormal: Conceptualizations in previous research. *Scripta Instituti Donneriani Aboensis*, 29(1): 216–238. <https://doi.org/10.30674/scripta.84823>
- Tobacyk, Jerome J. (2004). A revised paranormal belief scale. *The International Journal of Transpersonal Studies*, 23(23): 94–98.
- Tobacyk, Jerome J. & Gary Milford (1983). Belief in paranormal phenomena: Assessment instrument development and implications for personality functioning. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(5): 648–655.
- Zingrone, Nancy L., Alvarado, Carlos S. & Gerd H. Hövelmann (2015). An overview of modern developments in parapsychology. I E. Cardena, J. Palmer, & D. Marcusson-Clavertz (red), *Parapsychology: A handbook for the 21st century*: 13–29. Jefferson, North Carolina: McFarland & Co.
- Vetenskap och Folkbildning (2015). VoF-undersökningen 2015. Stockholm: Vetenskap och Folkbildning
- Vetenskap och Folkbildning (2021). VoF-undersökningen 2021. Stockholm: Vetenskap och Folkbildning
- Vetenskap & Allmänhet (2003). Vetenskapen i samhället. Resultat från SOM-undersökningen 2002. VA-rapport 2003:1. Stockholm: Vetenskap & Allmänhet.
- Vetenskap & Allmänhet (2005). Vetenskapen i samhället. Resultat från SOM-undersökningen 2004. VA-rapport 2005:1. Stockholm: Vetenskap & Allmänhet.
- Visser, Penny S., Krosnick, Jon A., Marquette, Jesse & Michael Curtin (2000). *Improving election forecasting: Allocation of undecided respondents, identification of likely voters, and response order effects. Election polls, the news media, and democracy*. New York: Chatham House.
- Walleczek, Jan & Nikolaus von Stillfried (2019). False-Positive Effect in the Radin Double-Slit Experiment on Observer Consciousness as Determined with the Advanced Meta-Experimental Protocol. *Frontiers in Psychology*, 10. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01891>

Öhberg, Patrik (2020). 10 år med Sverigedemokraterna. I Ulrika Andersson, Anders Carlander & Patrik Öhberg (red), *Regntunga skyar*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.